

SOMLÓI BORPINCÉK A XVIII—XX. SZÁZADBAN

Bárdosi János emlékének ajánlom

A népi építkezés kutatásán belül megkülönböztetett figyelem kíséri a gazdasági épületek vizsgálatait. Ezek az épületek azok, amelyek a kívül-belül fokozatosan változó lakóépületek egyes részeinek korábbi fejlődési szakaszait konzerválták. Már HERMAN OTTÓ felhívta erre a figyelmet a XIX. század végén.¹ A szőlőtermesztés—borgazdálkodás sajátos gazdasági építménye Magyarországon a borpince, amelynek vizsgálata néprajzi és borkultúra-történeti szempontból is érdekes lehet. A Dunántúl borpincéit általánosságban jól ismerjük. A legelső feldolgozások, az itteni jellegzetes (Vas, Veszprém, Somogy, Zala megyei) szőlőtermesztéssel együtt ezt is feldolgozták, az északnyugat-dunántúli középkori vörösbor-kultúra és a délkelet-dunántúli balkáni eredetű vörösbor-kultúra lecsapódásával együtt.²

A Balaton menti pincékről alapos, jól szemléltetett leírások készültek, de az északabbra fekvő borvidékek pincéiről vajmi keveset tudunk, így Somló hegyről sem. Pedig ez az a terület, amely átmenetet képez Ság-hegy, Kemenesalja, Cák és Nyugat-Magyarország városi polgári szőlőbirtoklása felé.

Somlón, VAJKAI AURÉL egy-két adatát leszámítva, csak BÁRDOSI JÁNOS és B. DORNER MÁRIA végzett felmérést 1967—68-ban, az Országos Műemléki Felügyelőség megbízásából.³ A somlói pincék azonban továbbra is ismeretlenek maradtak. Pedig Somlón már a XII. században említettek szőlőműveseket, és az állandó korai szőlőtermesztésre utaló adatok mellett, viszonylag korán kialakult az idegen, extraneus szőlőbirtoklás. Ez pedig alapvetően meghatározta a vidék arculatát, a pincék építkezését és kölcsönhatását. A helyi zsellér-, jobbágyszőlők mellett jelentős volt az extraneus zsellérek, jobbágyok, városi polgárok, nemes birtokosok szőlőterülete a XVI. században.⁴ 1696-ban már 21 község lakói birtokoltak Somlón szőlőt, mintegy 2115 kapásnyi mennyiségben, melyből 345 kapás nemesek kezén volt.⁵ Az országos viszonylatban is kitűnő bortermelő hely oldalain, az extraneus birtoklás olyan szélsőséges túlsúlyt is elérhetett, mint pl. 1720-ban a szőlősi hegyoldalon 20 helybeli adózó mellett 140 más falubelinek is volt szőlője. Sőt az extraneus birtoklás magas aránya miatt esetleg a helybelieknek, közelben lakóknak már nem is jutott hely a hegyen. 1808-ban pl. a devecseriek egy része Kisörsön, mint ottani

extraneus birtokos szerepel, nyilván mert számukra már nem volt hely a hegyen.⁶ A nagy keresletű szőlők adása-vétele következtében a szőlőbirtokok fokozatosan csökkentek, aprózódtak. Az 1828-as összeírás alapján, az extraneus birtokosok összes létszáma 4 személlyel volt több az 1720-as évekhez képest. Ennek ellenére az extraneus birtokosok kezén lévő szőlőbirtok nagysága összességében 350,5 kapásnyival lett kevesebb a XIX. század húszas éveiben, ami természszerűleg átlagban az extraneus birtok aprózódását jelentette.

Ez a folyamat a pincéépítkezésekre is hatott. Egyrészt a pincék számának növekedésében, másrészt a nagyobb extraneus birtokosok (nemesek, városi polgárok, egyházak) díszesebb, két-szintes, nagy présházás pincéiben mutatkozott meg. Ugyanakkor az extraneus birtokok csökkenésével a kisebb extraneusok, esetleg nemesek, városi polgárok pincéi, a helyi jobbágy-paraszti pincékhez hasonlítottak, mind formailag, mind belső szerkezetileg. Így alakulhatott ki általánosságban a XVIII. századra két típus: az urasági présház és a parasztpince. Ez valójában tehát nem szigorúan a birtokos, tulajdonos osztályhelyzete szerint csoportosítást jelentette. EÖTVÖS KÁROLY bejárva Tokajhegyalját, Méneshegy alját, Pécs, Eger, Buda szőlőhegyeit, azt írta: „Szegény jobbágy volt ez mind Somlyóhoz képest. Ez a hegy tele volt már akkor hintve nyaralókkal, kápolnákkal, díszes épületekkel. Nem is igazi uraság volt az Veszprém, Vas, Zala, és Győr vármegyékben, akinek itt díszes, tágas épülete, szüreti mulatságra való tanyája ne lett volna. S minden közeli püspöknek, vagyonos szerzetnek, apátságnak megvolt itt remek szőlője, gazdag pinczéje, kényelmes úri hajléka.”⁷

Somlón a pincék elhelyezkedésében, a szőlőbirtokosok vagyoni helyzetéből adódóan bizonyos különbségek voltak. A hegy lankásabb alsó, lábi részét és a meredek, legfelső, legnehezebben művelhető területet birtokolták körös-körül a hegyen a helybeli kisebb, szegényebb gazdák. A középső, legkedvezőbb napsugár-beesési szögű, drága szőlők a vagyonosabb, uradalmi allodiális birtokok és a gazdag extraneus birtokosok (világi és egyházi nemesek) kezén volt. Somló négy hegyoldala közül (a közeli községek alapján kapták nevüket: vásárhelyi, dobai, jenei, szőlősi) a vásárhelyi, délre néző oldalon volt abszolút értékben a legtöbb extraneus birtokos. Az itteni

szőlőket, kiváló minőséget adó boraik után, a *hegy veséjének, szivének, aranydombnak* neveztek a helybeli szőlősgazdák még a XX. században is. A legtöbb és legszebb urasági préházat ezért ezen az oldalon lehetett találni.

PARASZTPINCÉK

A somlói parasztpincék tipológiailag, a felszíni préházás pincékén belül, a „préházpincék” csoportjába tartozhatnak. Ezek kialakulásában szerepet játszott az elterjedési területre jellemző (Somogy, Zala, Vas, Veszprém megyék) szőlőbirtoklási rend.⁸ A préházpincék eredetileg ezen a területen alakultak ki, ahol az egykori nagy, zárt szőlőhegyek egyházi vagy világi földesura kezén voltak. Az itt szőlőt művelő bármilyen társadalmi helyzetű birtokos, az egyházi vagy világi földesurának dézsmát — Nyugat-Dunántúlon előre megállapított értéket, hegyvámot — volt köteles adni, fizetni. Függetlenül attól, hogy helybeli idegen jobbágy, nemes, polgár művelte-e a szőlőt. A mustban, borban beszállított adómennyiséget ezért helyben kellett előállítani. A préházpincék így nemcsak a

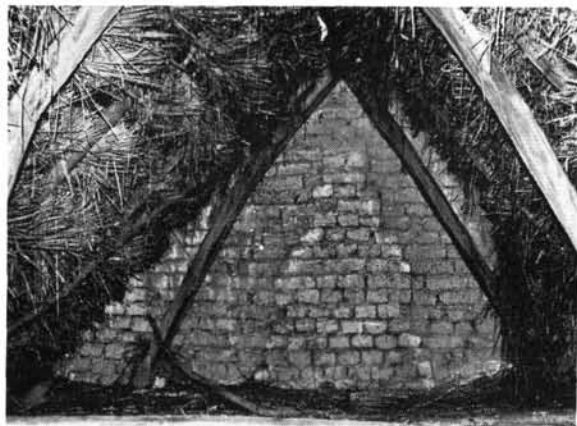
1. ábra. Vályogfalú, kétosztatú parasztpince homlokzata. Zsüpfedelű, a vásárhelyi oldal Pados-féle pincéje.

Abb. 1. Stirnseite eines zweigeteilten Bauernkellers mit Lehmwänden, Pados—Keller mit Strohdach auf der Seite von Vásárhely.

2. ábra. Háromosztatú, kontyolt, zsüpfedelű pince, szőlősi oldal 151. számú.

Abb. 2. Dreigeteilter, abgewalmter Keller mit Strohdach, auf der Seite von Vásárhely, Nr. 151.

3. ábra. A szelement tartó ollószárak és a vályogtűzfal erősítése, két oldalán és középen a fal síkjára merőlegesen, hosszabb oldalával rakott téglákkal. Dobai oldal 260. számú, Búzás-féle parasztpince belülről.

Abb. 3. Die Pfette tragenden Scherenstücke und die Verstärkung der Lehmfeuerwand, an ihren beiden Seiten und in der Mitte mit ihrer längeren Seite senkrecht auf die Ebene der Wand gelegten Ziegelsteinen. Búzás—Keller auf der Seite von Doba, Nr. 260, Aussehenansicht.

bortárolás, hanem a bornyerés, borkészítés munkafázisának is színhelyei voltak. Az extraneus birtokosoknál pedig még további funkcióval bővült. A vegetációs idő alatt a szőlő megmunkálása miatt huzamosabb ideig lakhatóvá alakították, fűthető lakoszobákkal és esetleg kis istállókkal bővítették.

JANKÓ JÁNOS német és magyar pincét különböztetett meg, az alapján, hogy az ajtó a pince csücsfalán, avagy a hosszabb oldalú falon volt-e, valamint, hogy az egész pincét vagy csak annak a belső, bortároló térségét padlásolták-e.⁹ Somlón mindkét pinceforma megtalálható. Úgy tűnik

4. ábra. Vályogfalú, vályogoromfalú, kétosztatú rom-pince. Az oromfal vályogtéglaí középen és az oromfal két szélén, a fal síkjára merőlegesen rakottak. Jenei oldal.

Abb. 4. Zweigeteilte Kellerruine mit Lehmwänden und Lehmziegelwand. Die Lehmziegel der Giebelwand sind in der Mitte und an den beiden Seiten der Giebelwand senkrecht auf die Ebene der Wand gelegt. Auf der Seite von Jene.

azonban, hogy a meredek hegyoldalba vájt, épített pinceépületek bejárata a csúcson a völgy felé néz. Ugyanakkor a lankásabb, kevésbé meredek alsó részén a hegynek az ajtók elhelyezése az oldalfalon gyakoribb. Az ajtók helye tehát a terep lejtésének fokától függött.

Somlón, mivel körbe van építve a hegy pincékkel, nem lehetett azt a szabályt betartani, hogy a pinceajtó északra nyíljon, a felmelegedés elkerülésére.¹⁰ A déli oldalon ugyanis a pinceajtók dél felé nyíltak, s csak a belső, bortároló részt lehetett északi tájolással a földbe süllyeszteni.

Szerkezetileg, alaprajzilag a legősibb pincék egyosztatúak lehettek. A középkori közös pré-

5. ábra. Elhagyott kőpince homlokzata és tetőszerkezete a szőlősi oldalon.

Abb. 5. Stirnseite und Dachkonstruktion eines verlassenen Steinkellers auf der Seite von Szőlős.

selőhelyek mellett csak bortároló, érlelő funkciói voltak a dunántúli pincéknek.¹¹ A birtokszám, az extraneusok számának növekedésével fokozatosan több osztatú pincéket kezdtek építeni. A közeli ság-hegyi, legrégebb évszámossal, 1567-ben épült borospince is már kétosztatú, sőt Somlón 1675-ben a dobai oldalon szobás, pincés épületet adtak el.¹² A még ma fellelhető somlói parasztpincék legrégebb csoportja nagy hasonlóságot mutat a ság-hegyivel, alaprajzilag, belső elrendezésében (különösen a Búzás-féle pince a dobai oldalon, bár ez valamivel kisebb).¹³

Somlón az egész épületet *pincének* nevezték, megkülönböztetve az általában padlásolatlan *présházat* vagy *pincét* a második kis, padlásolt ajtón megközelíthető *borpincétől*, *belső pincétől*. Hasonló alaprajzúak voltak a belső-zalai, göcseji és zselicségi parasztpincék is.¹⁴ A somlói parasztpincék *belső pincerészét* mindig félig vagy háromnegyedig a meredek oldalba vágták, süllyesztették, ami a minőségi bortermeléssel, az igényesebb borkezeléssel függött össze. Ennek a résznek a padlás szintje kb. 10–15 cm-el mindig mélyebb is volt, az első helyiségéhez képest. Erős tölgyfa ajtó és vastag fal választotta el egymástól a két helyiséget.

A XVIII. század második felében bővültek a parasztpincék esetleg szobával, konyhával és istállóval.¹⁵ Parasztházszerű présházakká váltak a bővített és új épületek. A vásárhelyi oldalon két nádfedeles hasonló pince állt egykor 1773-ból és 1774-ből, a Margit-kápolna mellett. Ma már nincsenek meg, bár VAJKAI A. még az 1950-es években látta ezeket.¹⁶

A pincék környékén kevés zöltséget, virágot termeltek helyi fogyasztásra, felhasználásra. A homlokzatot és a bejáratot, főleg a délre nézők esetében, árnyékot adó lugassal futtatták be. A présház előtti részen, a *pince elején* forralták meg üstben esetleg a hordómosáshoz a vizet, itt mosták ki és állították csöpögőre a hordókat.

A parasztpincék építőanyag szerint változatos képet mutatnak, még akkor is, ha Somlón nem

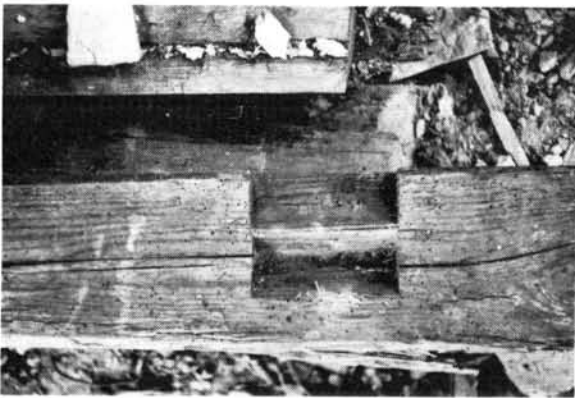
6. ábra. Kő dongaboltíves belső, bortároló pincerom. Szőlősi oldal.

Abb. 6. Steintonnengewölbgebögiger innerer Weinlagerkeller. Auf der Seite von Szőlős.

7. ábra. Kőfalú, kőoromfalú öreg, elhagyott pince, ollószáras szelemene és tetőszerkezete belülről. Kakasülő a kőfalban. Szöllősi oldal.

Abb. 7. Alter verlassener Keller mit Steinwänden und Steingiebelwand, seine Pfette mit Scherenstücken und Dachkonstruktion von innen. Der Hahnenbalken ist in der Steinmauer. Auf der Seite von Szöllös.

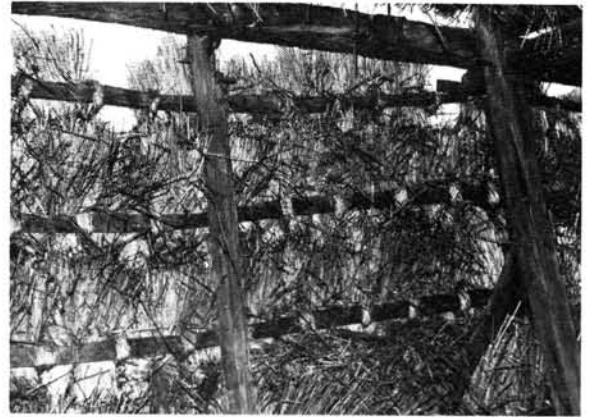
8. ábra. Fészkes horgolás a sárgereindán.

Abb. 8. Korbverankerung auf der Dachschwelle

9. ábra. A fedélfák facsapos rögzítése, a zsúptető szegése és a kettős zsúpgicák. Dobai oldal 260. számú Búzás-féle pincéje.

Abb. 9. Die Befestigung der Dachbäume mit Holzstiften, die Naht des Strohdaches und die doppelte Strohgärben. Búzás—Keller auf der Seite von Doba, Nr. 260.

10. ábra. A gicák felkötése a tetőlécekre, az ollószárok facsapos rögzítése. Dobai oldal 260. számú, Búzás-féle pincéje belülről.

Abb. 10. Die Aufknüpfung der Strohgärben auf die Dachlatten, die Befestigung der Scherenstücke mit Holzstiften. Búzás—Keller auf der Seite von Doba, Nr. 260, Innenansicht.

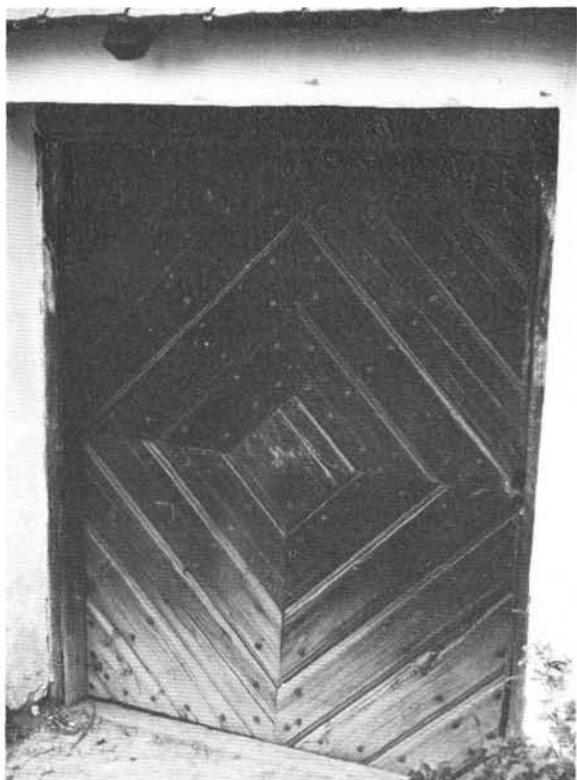
találhatók meg a faépitkezés nyomai úgy, mint a Balaton északnyugati partvidékén, Belső-Zalában és Zselicségben.¹⁷ A hegy aljában, a lankás területen *tömésfalú* pincék vannak túlsúlyban. Egyszerű eljárással, deszkasablon közé döngölt nedves földdel készült, fokozatosan emelve és magasztva a falakat. Meg kellett várni az újabb réteg felrakásával az alsó megülepedését. A tömésfalba szilárdítás, tartóssá tétel érdekében kavicsot keverték, sőt kb. 30—50 cm-ként 1—1 sor somlói kőszorral tovább erősítették a tömésfalakat.

A *vályogfal* Somlón is csak a XVIII. századtól

11. ábra. Pinceajtó belülről.

Abb. 11. Kellertür von innen.

12. ábra. 1817-ben készült pinceajtó deszka, szegecs diszitással. Vásárhelyi oldal 79. számú pince.

Abb. 12. Im Jahre 1817 angefertigtes Kellertürbrett, mit Nietverzierung. Keller Nr. 79 auf der Seite von Vásárhely.

lett használatos. A tömésfalú pincékhez hasonlóan a hegy alsó, laposabb oldalrészén terjedt el ez a falatzaképzés. A vályogot maga a pincetulajdonos vetette. Megáztatták a kitermelt agyagot, töreket tapostak bele, kockaformában rakták és udvaron, otthon szárították. Teljesen vályogfalú pincék is épültek, amelyeknek csak az alapjuk volt kb. 15–20 cm vastagságban kő. A köveket a hegyen bányászták. A kőlapot olyan magasságig rakták, amíg az eső felverte, kimosta a falat.

Somlón a leggyakoribb pincefalazó anyag a kő. Ezek a pincék legtöbbször — de nem kizárólagosan — kő dongaboltíves belső pincével rendelkeztek. Előfordult kőfalú, de nem kő dongaboltos pince is. Legtökéletesebbnek azonban a kő dongaboltos pincéket tartották, azért, hogy a bor „télre meg ne fázzon, nyáron meg ne lustuljon.” Ez az adat is a minőségi bortermelés szemléletét mutatja. Ez a pinceépítés kívánta a legtöbb szakismeretet. 3–4 méternyi hosszán, 1 méterenként félkör alakú deszkasablonokat állítottak a kívánt, kiásott pincehelyre. Deszkákkal befedték, majd erre rakták egymásnak feszítve a köveket, lapos oldalukkal, nagy felületükkel a malterba ágyazva. Egy-egy sablonszakaszt egybe raktak fel, majd kb. 2 heti állás után elbontották alóla a deszkát. Az egyrétegű kő dongaboltozat

13. ábra. Pinceajtó fatengelye és kereszt erősítő fapántjának hornyolt diszitése.

Abb. 13. Die geriffelte Verzierung der Holzachse und des Kreuzverstärkungsholzbandes der Kellertür.

ezzel el is készült.¹⁸ A Balatontól északra uralkodó általános köépitkezés Somlón is jellemző volt. Sárépitkezést csak a lapos, enyhén lankás hegyaljai részen lehetett találni a parasztpincéknél.

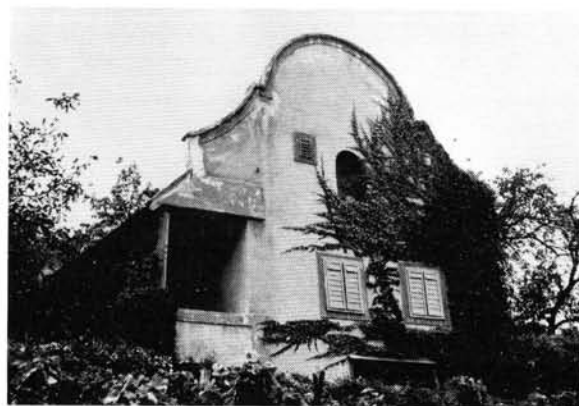
14. ábra. Szabadtűzhely a külső, padlásolatlan pincerész sarkában, deszka szikrafogóval. Dobai oldal 260. számú pincéje.

Abb. 14. Offene Feuerstelle in der Ecke des äußeren, ohne Dachboden versehenen Kellerteils, mit Funkenfängerbrett. Keller Nr. 260 auf der Seite von Vásárhely.

15. ábra. Vályogfalba rakott szabadtüzhely, felette deszka szikrafogó. Vásárhelyi oldal Pados-féle pince.

Abb. 15. In die Lehmwand eingesetzte offene Feuerstelle, darüber Funkenfängerbrett. Pados—Keller auf der Seite von Vásárhely.

16. ábra. Népi barokk présház. homlokzatán szoborfülkévei a XVIII. század végéről. Vásárhelyi oldal, Istenes szőlő présháza.

Abb. 16. Volkstümliches barockes Kelterhaus, an seiner Stirnwand mit Statuennische, vom Ende es 18. Jahrhunderts. Auf der Seite von Vásárhely, Kelterhaus von Istenes Weingarten.

17. ábra. Kőfalú pince falba rakott szabad tüzhelye. Szöllősi oldal.

Abb. 17. In die Wand eingesetzte offene Feuerstelle eines Steinwandkellers. Auf der Seite von Szöllös.

A pincék tetőszerkezete viszonylag azonos. A tető súlyát, a szelemengerendát, *felsőszelement* alátámasztó *ollószárak* hordozták. Az ollószárak a falra fektetett *sár-* vagy *koszorúgerendák* között, a rövidebb falon levő *átkötők*be vannak becsapolva. Az ollószár találkozásánál faszeg rögzíti egymásba az alul csapolással rögzített ollószárakat. Az egyosztatú pincéken két, a kétosztatú pincéken három ollószár támasztja alá a szelemengerendát. A középső ollószár a két helyiséget elválasztó falrészre fektetett *átkötőgerendába* van csapolva. A szelement és a sárgerendát a *fedélta*, *födélta* erősebb lécei vagy rúdjai kötik össze, amelyekre kovácsolt vasszeggel erősítettek fel az egymással vízszintesen és párhuzamosan futó lécezetet. Erre jutott a tetőfedő anyag. Az ollószáras tetőszerkezet nyugat-dunántúli területeken terjedt el legjobban.¹⁹ A *födélta* alul a sárgerendába rögzítették, de hossza a sárgerendán túlnyúlt. A rögzítés egyszerű kovácsolt szeggel való megtűzést, egyszerűbb rovást vagy esetleg fészkes horgolást jelentett. A fészkes horgolás nem volt ismeretlen a Dunántúlon, mint azt a XVIII—XIX. századi példák is mutatják.²⁰ A sárgerendán kihajló tetőrészt, ami a *brázdára* veti a vizet, *esztergyanak* nevezik.

A tetőszerkezet megépítése után, a legvégén rakták be, építették be az oromfalat, *tűzfalat*.

18. ábra. Festett barokk szobor. Az előbbi présház szoborfülkéjéből. Szelestey család személyi tulajdonában.

Abb. 18. Bemalte barocke Statue. Aus der Statuennische des vorhergehenden Kelterhauses. Im Privatbesitz der Familie Szelestey.

19. ábra. Oroszlánfejes, stukkós díszítésű urasági présház. Ma a Badacsonyi AG pincéje. Vásárhelyi oldal.

Abb. 19. Herrschaftliches Kelterhaus mit Löwenkopf- und Stuckverzierung. Heute Keller der Staatlichen Genossenschaft Badacsony. Auf der Seite von Vásárhely.

Akár tömésfalú, akár vályogfalú volt is a pince, az oromzat vályogból volt, míg a kőfalú pince oromfala kőből is épülhetett. Ma már ritka a régi, elől-hátul farazott tetejű parasztpince, amiket VAJKAI még az 1930-as években a dobai oldalon látott.²¹

Somlón, tetőfedésre szinte kivétel nélkül zsúpot használtak. Két kévéből kötöttek egy zsúp-kévét, *gicát*. A tetőfedést alulról kezdték, így a fokozatosan felfelé rakott újabb zsúpsor ráborult az alatta levő gica kötésére. Így sem a gicák egymáshoz való kötése, sem a lécre való kötése nem látszik, s az esővíz egyenletes továbbhaladását is biztosítja a jól zsúpolt tető. Mivel a legutolsó zsúpsor veti az esővizet a faltól, alaptól el, ezért ezeket *hullató*, *segges gica*, *taros gica* névvel nevezik. Ez a gica hosszabb a többinél és a kicsépt kalászával felfelé, a tövivel — a tetőnek megfelelően — lefelé áll. A lezúduló víz így sebességét kevésbé csökkentve, akadálytalanul fut végig a gica tövén, és a lendülettől, valamint az esőcsepp súlyától parabolikus pályán, a faltól távolabb ér földet. Az alulról számított második sor ráhajolt a *hullató* egy részére, de ahhoz képest fordítva helyezkedett el. A kalásza lefelé lógott és töve a felette levő, hasonló helyzetű gica kalásza alatt helyezkedett el. Ezeket hívták *fejes gicáknak*. A fejes gicák legfelső sora a pi-

20. ábra. 1860-ban épült Szalay devecseri postamester klasszicista stílusú présháza. Ma a devecseri Virágzó Tsz pincéje. Vásárhelyi oldal.

Abb. 20. Klassizistisches Kelterhaus des Postmeisters von Devecser, Szalay, aus dem Jahre 1860. Heute Keller der Produktionsgenossenschaft „Virágzó“ Devecser. Auf der Seite von Vásárhely.

21. ábra. Az 1809-ben épült pápai plébánia préházának homlokzata, copf-stílusjegyekkel.

Abb. 21. Stirnseite des im Jahre 1809 erbauten Kelterhauses der Pfarre Pápa, mit Merkmalen des Zopfstils.

22. ábra. Mária karján a kis Jézussal. A pápai plébánia préházdiszítése, copf-stílusjegyekkel.

Abb. 22. Maria mit dem kleinen Jesus auf dem Arm. Verzierung des Kelterhauses der Pfarre Pápa, mit Merkmalen des Zopfstils.

tyér-, szegés-, szegőgicásor. Kéveköti fával a tető felső élén kétoldalról összeérő gicákat szorosán kötötték, fonták egymáshoz szalmával, hogy a szél bele ne kaphasson.²² A felkötendő gicát a mellette levő, korábban már felkötött gica pár szál összesodort szalmaszálával hurkolják

át a lécen keresztül, úgy, hogy a sodrott szalmaszálát, a gicát összekötő rozskötélbe bújatták. Így minden gicát az előző tart a léchez kötve. A felkötött zsúpot a zsúpolóember lábával, térdével mindig a korábban elkészült, felrakott, már rögzítetthez nyomta hozzá. Felkötés után fagereblyével finoman *legábrálták*, hogy az esővíz minél rövidebb úton, és minél hamarabb csurogjon le a zsúptetőről.

A parasztpincék viszonylag egyszerűek voltak. Bár bennük a lakóházakból kikerülő különböző korábbi értékek, eszközök fokozatosan felgyűltek. A szőlészeti-borászati eszközök önmagukban is értéket képviseltek. Így alakult ki az, hogy a Balaton-felvidéken a XIX. század első felében, a jobbágy-szőlőépítmények értékesebbekké váltak a lakóházaknál is.²³

A pincéket kívülről díszesen kiképzett, erős tölgyfaajtó védte. Geometrikus fa-, fém- és szegcselt díszítésük mellett szépen faragott ornamentikájú évszámmező jellemezte a Somlón levő parasztpincéket. A vásárhelyi oldal 1817-ben épült pincéjének ajtószemöldökfája évszám alatti faragása párját egy aszófői rompince szemöldökfáján lehet megtalálni. A különbség csak annyi, hogy ott a somlói fél motívum párt alkotva, egészen tűnik, és többször ismétlődik.²⁴ Az ajtófélfák élszedett faragásúak. Az ajtók zárása egykor itt is makkos fazárral történhetett. Ma már ennek csak egy nyoma látható: a Búzás-féle pince belső pincéjét elválasztó közfalban. Itt a zárak nyitására jellemző ovális kézbenyúlólyukat képeztek ki az ajtó mellett. Valószínű, hogy más

23. ábra. A pápai plébánia préházbejárata.

Abb. 23. Eingang des Kelterhauses der Pfarre Pápa.

24. ábra. A Zirci Apátság klasszicista préháza. Vásárhelyi oldal.

Abb. 24. Das klassizistische Kelterhaus der Abtei Zirc. Auf der Seite von Vásárhely.

25. ábra. Záró tégladisztés az előbbi préházon.

Abb. 25. Schlußziegelverzierung im vorhergehenden Kelterhaus.

26. ábra. Schwartz Miksa zsidó bornagykereskedő rompincéje. A préházat elbontották.

Abb. 26. Kellerruine des jüdischen Weingroßhändlers Miksa Schwartz. Das Kelterhaus wurde abgerissen.

zárak előtérbe kerülésével az értéket, a bort tartó belső pince ajtaján maradhatott meg a makkos fazár, amit csak a tulajdonos volt képes kinyitni. Bár VISKI K. Veszprémből nem ismert makkos fazarat, a somlói példát megerősíti a Ság-hegyen való egykori használata is.²⁵

A faajtók alul-felül fatengelyen fordultak el, szárazon, nyikorogva. A talpfa és a szemöldökfa tartotta az ajtó végéből kifaragott facsapot. Ezek általánosak voltak a dunántúli parasztpincékben. A nyitható ablakszárnyak helyett néhol oldalt elhúzható ablakok óvták a pincét illetéktelen látogatóktól.²⁶

A parasztpincék tűzhelyei sok archaikus vonást őriztek meg. Bár nem a pince korát, régiségét jelentik ezek, hanem azt, hogy a pincében a tűzhely ilyen ősalakja megfelelt, kielégítette az ottani igényeket. Ugyanakkor mutatja a parasztember régihez való ragaszkodását is, és a kemencehiány a tűzhely alkalmi jellegét is tükrözi. A tűzhely annál primitívebb és ősbibb, minél közelebb van a földhöz.²⁷ Nyílt tűzhelyek mindig a pince külső, padlásolatlan részében voltak. Elhelyezésükben két lehetőséget lehet megfigyelni. Egyik a sarokban, a másik a fal mentén, esetleg kissé a falba vájva állt. Ma már padkás nyílt tűzhelyet nem láttam, de BÁRDOSI J. és B. DORNER MÁRIA felméréseiből látható, hogy egykor padkás, nyílt tűzhelyeket képeztek ki a somlói pincékben is. A nyílt tűzhelyek felett faborona szikrafogó állt, hogy a padlásatlan, száraz zsúpszalmatető meg ne gyulladjék. A füst a zsúptető hézagain, az ajtón keresztül jutott a szabadba.

27. ábra. Szalay devecseri postamester 1860-ban épült klasszicista préházának tornác faoszlopfei. Vásárhelyi oldal.

Abb. 27. Die Holzsäulenköpfe in der Diele des im Jahre 1860 erbauten klassizistischen Kelterhauses des Bürgermeisters von Devecser, Szalay. Auf der Seite von Vásárhely.

A tűz mellett, a fehérre meszelt falon a füst egykori útja még ma is jól kivehető. Falba vajt tűzhely nemcsak tömés- vagy vályogfalú pincéknél, hanem kőből rakottaknál is található. Itt a fal

URASÁGI PRÉSHÁZAK

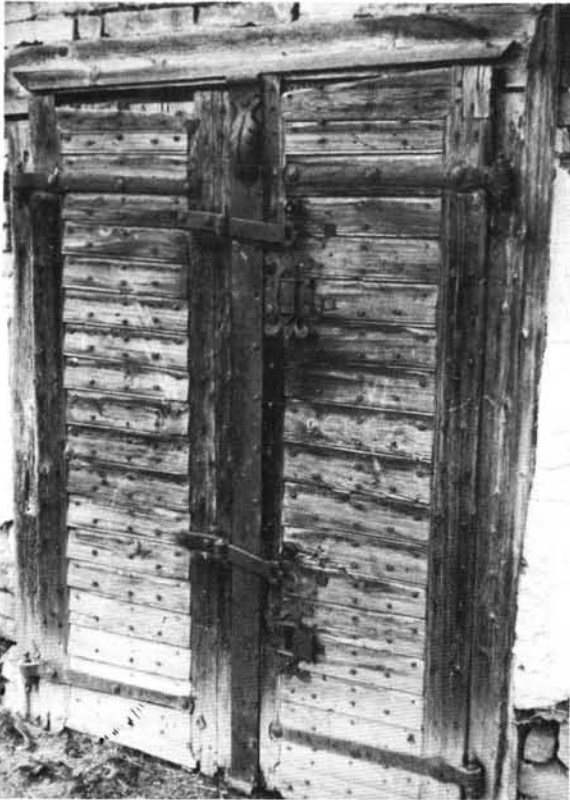
28. ábra. 1863-as évszámú és monogramos téglá beépítve a Jáger-féle pince tornácán. Vásárhelyi oldal.

Abb. 28. Mit der Jahreszahl 1863 und einem Monogramm versehener Ziegelstein in der Diele des Jáger-Kellers. Auf der Seite von Vásárhely.

több kősorából egyet kihagyva, felül egy lapos kövel lezárva alakították ki a nyílt tűzhelyet.²⁸ Hasonló nyitott tűzhelykiképzés a parasztpincékben az egész Dunántúlon általános volt.²⁹

Somlón az urasági, egyházi—világi nemések, polgárok pincéi a présházás lyukpincék csoportjába tartoznak. Ezek a kő dongaboltíves építmények a városi és elsősorban a nyugat-magyarországi házipincékkel mutatnak rokonságot. A bor ilyen pincékben sokkal jobb körülmények között érhetett meg, mint a parasztpincék ingadozóbb hőmérsékletű helyiségében.

Az ilyen jellegű építkezésre jó példát szolgáltattak a környező világi és egyházi nagybirtokok, uradalmak pincéi is. A devecséri uradalom pincéjét 1664. dec. 21-én említik, amikor is devecséri lakosok feltörték az urasági pincét és megitták a borát.³⁰ Devecserben talán több pince is lehetett, mert a XVIII. században többes számban említik az uradalmi levelezésekben. Ugyanakkor kitűnik, hogy a devecséri pince központi szerepű volt, ide szállították más vidékek borát is, az uradalom területéről.³¹ A pápai uradalom borait Pápán tárolták, a termést csak rövid ideig tartották Somlón.³² A dobai oldal földesurainak, az ERDŐDY grófoknak — a dobai kastélyuk alatt és a templom melletti kis közből nyíló grófi tisztalak alatt — nagyobb pincéjük volt.³³ Nagyszőlősen (ma Somlószőlős) a ZICHY-eknek a vendégfogadó alatt állt a pincéjük.³⁴ Az egykori

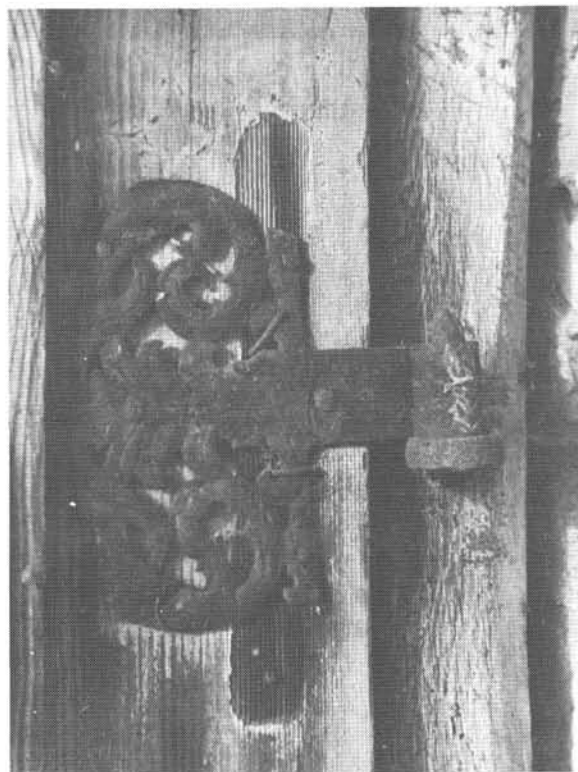
29. ábra. A Mautner-féle présház ajtódíszítése. Dobai oldal.

Abb. 29. Türverzierung des Mautner-Kelterhauses. Auf der Seite von Doba.

30. ábra. Háromzárás pinceajtó a XX. század elejéről. Vásárhelyi oldal.

Abb. 30. Kellertür mit drei Schlössern vom Anfang des 20. Jahrhunderts. Auf der Seite von Vásárhely.

31. ábra. Diszes ajtózsánér.

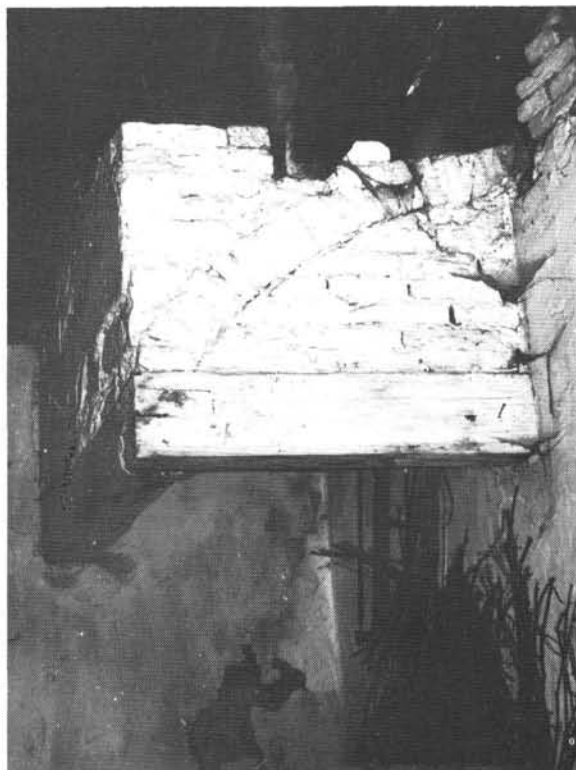
Abb. 31. Verziertes Türscharnier.

somlóvásárhelyi apáca kolostor épülete alatt kettő nagy, külön bejáratú kő-, téglalattos pince látható még ma is. Nagyjenő (ma Túskevár) temető-dombja alatt egy nagy borpincét építettek a pálosok. SCHAMS F. külön megemlítette, hogy a nagyobb birtokosoknak fehérre meszelt emeletes préházai, villái díszítették Somló oldalait.³⁵ A

32. ábra. Pleszkás-féle préház pinceszellőzői. Vásárhelyi oldal.

Abb. 32. Kellerentlüfter des Kelterhauses der Familie Pleszkás. Auf der Seite von Vásárhely.

33. ábra. Az 1860-ban épült Szalay-féle préház szabad tűzhelyének gerendára támaszkodó téglafüstelvezetője.

Abb. 33. Der sich auf einen Balken stützende, aus Ziegelstein bestehende Rauchableiter der offenen Feuerstelle des im Jahre 1860 erbauten Szalay—Kelterhauses.

mai öregek emlékeznek még a szebbnél szebb préházakra, amelyek ma már nem, vagy csak romokban állnak.³⁶ Az urasági préházak kétszintes, több helyiséges díszes épületekként hirdették külső megjelenésükkel tulajdonosuk vagyoni helyzetét. Általában több szobából, egy tornácból, konyhából, a földszinten oldalt kocsiszintből és istállóból, valamint lent pincehelyiségből álltak. A nagyszámú extraneus birtokossal magyarázható az istállók építési szokása. Hasonló elrendezésről tanúskodik a GAÁL—KROPF család vásárhelyi oldalon lévő préháza, ahol a felső részen lakóépület (2 szoba, konyha, kamra, nagy, oszlopos veranda) az alsó részen egy lóistálló 4 lóra és egy nagyobbacska raktár volt.³⁷

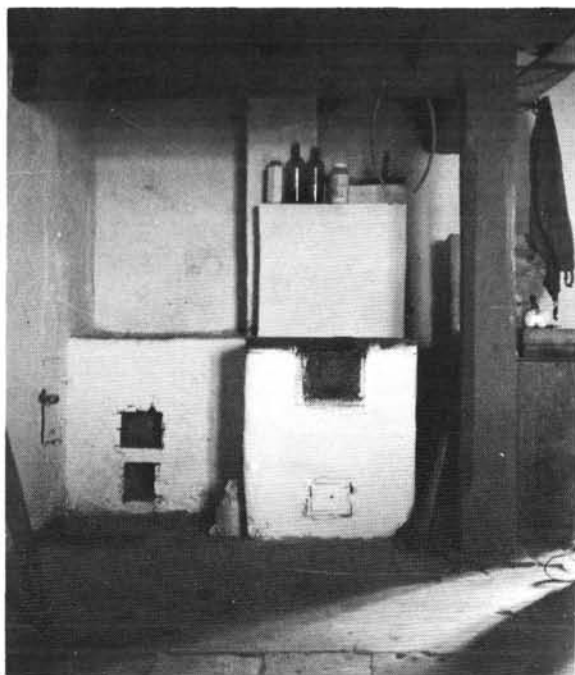
A préházak építészeti-művészettörténeti stílusa hasonló a Balaton-felvidékiekhez. A XVIII. század végén épült a vásárhelyi oldal Istenes nevű szőlődülőjében a SZELESTEY-féle népi barokk homlokzatú, szoborfülkés préháza. Szoborfülkéjében hajdan egy festett, faragott, barokk faszobor állt, a feltámadást ábrázolva. 1809-ben épült a hasonló szoborfülkés, kődisállászerű bejáratú, a pápai plébánia préháza, mint szép példája az egyházi urasági préházaknak. A kétszintes, nádfedeles épület homlokzata még barokkos izlésről árulkodik.

Ugyancsak a vásárhelyi oldalon emelkedik, a hegy legfelső részén, a zirci apátság monumentális klasszicista présháza.

A présházákban általában konyhahelyiség is volt. Abban az esetben, ha nem képeztek ki külön konyhát, akkor az egyik emeleti terem valamelyik sarkában építettek nagy, szabad kéményes tüzhelyet. Általában a városi extraneus polgárság présházaiban alakították ki ilyenfélén a felső terem egyikét. A devecseri postamester 1860-ban épült présházában, a vásárhelyi oldalon zárt kéményes, falba rakott tüzhely támaszkodott a közfalnak. A fal másik oldalán, a szőlőfeldolgozó helyiség sarkában nyílt tüzhelyet építettek, felette téglaboltozott füstelvezetővel. A füst a közös zárt kéményen keresztül távozott az épületből. Hasonló füstelvezetők, füstterelők téglából boltozva a vaskeresztesi és kőszegvidéki szőlőhegyi pincéknél is megtalálhatóak.³⁸ A téglaboltozat terhét a sarokpillérre keményfagerenda-kiváltások vitték át. Parasztpincékben hasonló füstelvezető megoldást nem láttam, de Fejér, Zala, Somogy, Vas, Veszprém megyei fonott és sárból tapasztott füstterelők mutatják ennek a módszernek paraszti példából való fejlődését.³⁹

Az urasági présházák ajtajai kétszárnyasak, diszített vaspántokkal erősítettek. A több zárral a biztonságot növelték, amit a múlt század végén elharapódzó pincefeltörések tettek indokolttá.⁴⁰

Az épület alatti és tovább a szőlő alá is benyúló kő és téglából dongaboltozott pincék szellőzése a szellőzőkéményeken keresztül történt. A téglából épített, szőlősorok közötti kémények biz-

34. ábra. Szabadkéményes tüzhely a Jáger-féle présházban. Vásárhelyi oldal.

Abb. 34. Feuerstelle mit offenem Rauchfang im Jáger—Kelterhaus. Auf der Seite von Vásárhely.

35. ábra. Rakott tüzhely a Szalay-féle présházból. Vásárhelyi oldal.

Abb. 35. Gesetzte Feuerstelle im Szalay—Kelterhaus. Auf der Seite von Vásárhely.

tosították a pincében levő légmozgást. Ha a pince csak a présház alatt volt, akkor az alap mellett, a szellőzés elősegítése miatt, kis ablakokat építettek a falba.

A somlói borpincéket külső megjelenésük alapján két nagyobb csoportra oszthattam: a parasztpincék és az urasági présházak csoportjára. Ez az elkülönítés azonban nem mindig takarta a pincetulajdonos társadalmi helyzetét. Elsősorban a vagyoni helyzetet jelezték a pincék nagyságukkal, diszítettségükkel.

A parasztpincék egyszintesek, két-, ritkán háromszintesek, általában egy fedett, padlásolt bortároló helyiségből és egy padlásolatlan, szabad tüzhelyes részből álltak. Építőanyaguk a hegy alsó lankáin sár (tömésfal, vályog), a magasabb részeken a hegyből kitermelt kő. A Balaton-tól északra jellemző köépitkezés tehát Somlón is általános — a laposabban fekvő helyeket kivéve. Tetőszerkezetük ollószáras, szelemenés, zsüptetős, hasonlóan a nyugat-dunántúli tetőszerkezetekhez.

Az urasági présházák kétszintesek, több helyiségesek, lakoszobákkal, konyhával, istállóval ellátottak. A présház alatt mindig kő dongaboltozott nagy pince húzódott, sokszor a présház mögötti szőlők alá is. A nagyszámú, gazdag extraneus birtokosok néha túldiszített, szép présházakat emeltettek.

JEGYZETEK

Rövidítések — Abkürzungen

ASZ. = Agrártörténeti Szemle

D. Devecser = gr. Eszterházy család pápai ágának levéltára. Devecseri uradalom.

D. Pápa = gr. Eszterházy család pápai ágának levéltára. Pápai uradalom

Ethn. = Ethnographia

NÉ. = Néprajzi Értesítő

lvt. = levéltár

OL. = Országos Levéltár, Bp.

Veszprém ML. = Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém

VML. = Vas Megyei Levéltár, Szombathely

VMMK. = Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém.

1. HERMAN O. 1899. 232.
2. VAJKAI A., MENDELE F. és VINCZE I. dolgozatain kívül az irodalomra összefoglalóan lásd: LUKÁCS L. 1978.
3. VAJKAI W. A. 1938.; 1959.; BÁRDOSI J. és B. DORNER M. népi építkezés gyűjtései a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában található meg. A falusi lakóépületek mellett somlói pincéket is felmértek, amik száma rohamosan csökkent még a kutatásom ideje alatt is, (1975—1979). Sok pincét már nem, vagy alig találtam meg, lebontották vagy alaposan átépítve maradhattak csak fent.
4. ILA B.—KOVACSICS J. 1964. 352., 378.
5. PÁKAY ZS. 1942. alapján. A XVIII—XIX. századi országos összeírások saját feldolgozásom, egy későbbi tanulmányomból.
6. OL. D. Pápa. Capsa 62. No. 174. A devecseri provisor levelei. 1808. jan. 21.
7. EÖTVÖS K. 1909. 201.
8. VINCZE I. 1958. 90.
9. JANKÓ J. 1902. 218.
10. TERSÁNCZKY J. 1869. 313.
11. BELÉNYESI M. 1955. 24.; HOLUB J. 1960. 195., 198.
12. ILA B.—KOVÁCSI J. 1964. 174. A ság-hegyi pincé-re: TÓTH J. 1942. 94.; DOMOTOR S. 1958. 448—454.
13. Kétosztatú pincét mutat VAJKAI W. A. 1938. 6. ábra V. pincéje Dobáról. A ság-hegyi pince 5,5 x 10 m-es nagyságú, a Búzás-féle pince 4,80 x 7,8 m-es.
14. Göcsejben a borospincét „belsőpincé”-nek hívták. GÖNCZI F. 1914. 578., A Zselicségben a faborona falú pincék kétosztatúak: „présház” és a mögötte levő „pince hüvösse” részről álltak. ÉBNER S. 1931. 101.
15. VAJKAI A. 1956. 75.
16. VAJKAI A. 1959. 1007—1011.
17. DORNYAY B. 1939. 48—59.; VAJKAI A. 1939. 175.; ÉBNER S. 1931. 89—110.
18. Hasonlóan építették a kő dongaboltívet Dunántúlon máshol is. A Balaton északi partvidékén „árkussal” VAJKAI A. 1966. 186.; Pátyon „bőgni”-val ANDRÁSFALVY B. 1954. 115—116.; a zámolyi szőlőhegyen „bókonyokkal” LUKÁCS L. 1976. 238.
19. ÉBNER S. 1933. 2.; BÁTKY ZS. 1937. 343.; BALASSA M. I. 1977. 11. kép 337.
20. SEEMAYER V. 1934. 74. 17—18. ábra.; TAKÁTS GY. 1953. 295. 8. ábra
21. VAJKAI W. A. 1938. 28.
22. A Balaton környékén, Bakonyban, Göcsejben, Zselicségben hasonlóan zsúpolták a tetőt. VAJKAI W. A. 1938. 28.; ÉBNER S. 1933. 3.; GÖNCZI F. 1914. 409.; ÉBNER S. 1931. 93.
23. HOFER T. 1957. 286.
24. VAJKAI A. 1963. 172. 157. kép.
25. VISKI K. 1931. 49.; SÁGRA TÓTH J. 1942. 95.
26. VAJKAI A. 1938. 24.
27. BÁTKY ZS. 1930. a. 76.; BÁTKY ZS. 1930. b. 116.
28. Dobáról említ a sarokból szabad tűzhelyet VAJKAI W. A. 1938. 6. ábra V.; 32.; valamint tűzpadkát említ BÁRDOSI J. B. DORNER M. a vásárhelyi oldalon 12, 18. számú, dobai oldal 122, 210, 198. számú és jenei 48. számú pincéjéből.
29. TÓTH J. 1942. 94.; GÖNCZI F. 1914. 577.; SEEMAYER V. 1933. 49—63.
30. VARGA E. 1958. 616.
31. Veszprém M. L. D. Devecser. Capsa 8. No. 85. Devecseri tisztartók relációi. 1785. nov. 28.; dec. 3.; No. 86. Devecseri Dominiumbéli Relációk. 1786.
32. OL. D. Pápa. Capsa 62. No. 174. A devecseri provisor levelei. 1808. márc 4.; 1809. okt. 20.
33. VML. Erdődy cs. lvt. Leltárak, becsük. 35. cs. 3. fond. 4. tétel.
34. Veszprém Megyei Levéltár. gr. Zichy cs. lvt. Nagyvászonyi uradalmi iratok. Nagyszöllős 1796—99. lcs.
35. SCHAMS F. 1833. 173.
36. Az egykori présházak 1945 után a rosszul értelmezett osztályöntudatnak lettek áldozatai, a háborús pusztítások után. Ezek közül több, építéstörténetileg fontos és ritka épület vált a barbár ösztönök martalékává. A mezőgazdasági üzemek részére átalakított épületek megóvása, ápolása nem biztosított. A még használható présházak, pincék szakszerű felújítása, konzerválása elmaradt. A 42/1977. (XII. 8.) MEM—EVM—KM. számú együttes rendelete a jelentősebb agrártörténeti emlékek fokozottabb védelméről szól. Azonban a rendelet értelmében sem jelentettek be védelem javaslására Somlóról egyetlen parasztpincét vagy volt urasági présházat a Magyar Mezőgazdasági Múzeumhoz.
37. GAÁL L. 1977. 231. Az extraneus birtokosoknak a Balaton mellett is volt istállójuk a szőlőben. VAJKAI W. A. 1938. 30.
38. TÓTH J. 1942. 98—99.
39. GUNDA B. 1933. 89.; LUKÁCS L. 1978. II. t./1.; SEEMAYER V. 1933. 49—51.; TÓTH J. 1942. 94.; GÖNCZI F. 1914. 577.; VAJKAI A. 1966. 209.
40. Somlyóvidéki Hírlap. 1898. nov. 6.; 1899. febr. 29.; júl. 16.

IRODALOM

- ANDRÁSFALVY B. 1954. A pátyi pincehegy. NÉ. XXXVI. 113—125.
- ANDRÁSFALVY B. 1957. A vörös bor Magyarországon. NÉ. XXXIX. 49—67.
- BALASSA M. I. 1977. Az ágasfás-szelemenés tetőszerkezet a magyar népi építkezésben. Ethn. LXXXVIII. 329—364.
- BÁTKY ZS. 1930. a. A magyar ház eredetéhez. NÉ. XXII. 65—83.
- BÁTKY ZS. 1930. b. Magyar tűzhelyek és háztípusok. NÉ. XXII. 113—137.
- BÁTKY ZS. 1937. Ragfa és szarufa. NÉ. XXIX. 340—345.
- BELÉNYESI M. 1955. Szőlő- és gyümölcsstermelésünk a XIV. században. NÉ. XXXVII.
- DORNYAY B. 1939. A Balaton-parti Gyenesdiás régi fapincéi. NÉ. XXXI. 48—59.
- DOMOTOR S. 1958. Sághegyi borospince 1567-ből. Ethn. LXIX. 448—454.
- EOTVOS K. 1909. Balatoni utazás vége. Bp.
- ÉBNER S. 1931. Adatok a Zselicség tárgyi néprajzához. NÉ. XXIII. 89—110.
- ÉBNER S. 1933. Adatok a Bakony északi községeinek építkezéséhez. NÉ. XXV. 1—14.
- GAÁL L. 1977. A Gaál—Kropf család pusztamiskei gazdasága. ASZ. XIX. 219—234.
- GONCZI F. 1914. Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kaposvár.
- GUNDA B. 1933. Szekérrel nyomtatás a Mezőföldön. NÉ. XXV. 89.
- HERMAN O. 1899. A magyar ősfoglalkozások köréből. Természettudományi Közöny. 225—271. A magyarság háza. 231—262.
- HOFER T. 1957. Jobbágy hagyatéki leltárak és becslük a keszthelyi Fesztetics-uradalomból. 1785—1847. ASZ. I. 285—327.
- HOLUB J. 1960. A bortermelés Zala megyében 1526 előtt. A Göcseji Múzeum Jubileumi Évkönyve. 1950—1960. Zalaegerszeg.
- ILA B.—KOVACSICS J. 1964. Veszprém megye helytörténeti lexikona. Bp.
- JANKÓ J. 1902. A Balatonmelléki lakosság néprajza. Bp.
- LUKÁCS L. 1976. A népi építkezés emlékei a zámoslyi szőlőhegyen. ALBA REGIA. XV. 237—243.
- LUKÁCS L. 1978. Népi építkezés a Velencei-hegység szőlőiben. 299—343. ALBA REGIA XVI.
- MENDELE F. 1964. A pécselyi Oreg-hegy szőlőpincéi. 167—181. Magyar Műemlékvédelem. 1959—1960.
- PAKAY ZS. 1942. Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó-összeírás alapján. (1531—1696.) Veszprém.
- SCHAMS F. 1833. UNGARNS Weinbau... Pest.
- SEEMAYER V. 1933. Régi tüzelőberendezések dél-Zalában és belső-Somogyban. NÉ. 1933. XXV. 49—63.
- SEEMAYER V. 1934. Pajtáskertek Nemespátrón (Somogy m.) NÉ. XXVI. 65—81.
- TAKÁTS GY. 1953. Az utolsó talpasapjta Somogyjádón. Ethn. LXIV. 293—299.
- TERSÁNCZKY J. 1869. A jobb szőlőművelés, borkezelés és pincegazdálkodás korszerű könyve. Nagykanizsa.
- TÓTH JÁNOS 1942. A Sághegy pincéi. Dunántúli Szemle. IX. 3—4. sz. 92—100.
- VAJKAI WAGENHUBER A. 1938. A parasztszőlőművelés és bortermelés Veszprém megye déli részében. NÉ. XXX.
- VAJKAI A. 1939. Cserszegtomaj. NÉ. XXXI. 170—204.
- VAJKAI A. 1956. Préházak és pincék a XVIII. századból a Balaton északi partján. Ethn. LXVII. 57—90.
- VAJKAI A. 1959. Somló. 1007—1011. Élet és Tudomány XIV. évf. 32. sz.
- VAJKAI A. 1963. Adatok a Balaton-melléki szőlőhegyek népi építkezéséhez. VMMK. I. 171—182.
- VAJKAI A. 1966. A Balaton északi partjának préházai. VMMK. V. 181—246.
- VARGA E. — szerk. 1958. Űriszék. XVI—XVII. sz. Bp.
- VINCZE I. 1958. Magyar borpincék. NÉ. XL. 83—104.
- VISKI K. 1931. Makkos fazáraink. NÉ. XXIII. 41—55.

ZSIGMOND CSOMA

SCHOMLAUER WEINKELLER IM 18—20. JAHRHUNDERT

Auf Grund ihrer Morphologie habe ich die Weinkeller von Schomlauer in zwei grössere Gruppen eingeteilt, wobei die Bauernkeller die eine und die Kelterhäuser der Herrschaften die andere Gruppe darstellen. Diese Unterteilung war jedoch mit dem gesellschaftlichen Stand des Kellerbesitzers nicht in jedem Falle gleichsinnig. Die Keller haben durch ihre Grösse und Verzierung vor allem die Vermögenslage ihrer Besitzer zum Ausdruck gebracht.

Die Bauernkeller wurden ohne Obergeschoss, zwei-, seltener dreiteilig gebaut. Sie bestanden in der Regel aus einem mit Dachboden überbauten Lagerraum zum Aufbewahren des Weines und einem anderen Raum ohne Dachboden, in dem die Freiluftfeuerstätte angebracht war. Auf den niedrigen Abhängen des Berges diente der Kot als Baustoff (Lehmziegelmauer, Stopfenmauer), während an den höherliegenden Stellen der aus

dem Berg gewonnene Stein verwendet wurde. Die nördlich vom Balaton charakteristischen Steinbauten sind also — abgesehen von den niedrig liegenden Gegenden — auch auf der Schomlauer Landschaft üblich. Als Dachkonstruktion kommen — ähnlich wie in den westlichen Gebieten von Transdanubien — Strohdächer mit Bockpfettendachstuhl zum Einsatz.

Die Kelterhäuser der Herrschaften sind mit Obergeschoss gebaut und bestehen aus mehreren Räumen, wie Wohnräume, Küchen und Stall. Die Kelterhäuser waren immer mit einem geräumigen Keller mit Gewölbogen untergebaut, der oft ganz bis unter den Weingarten hinter dem Kelterhaus weitergeführt wurde. Die Zahlreichen wohlhabenden, nicht hier ansässigen Grundbesitzer liessen manchmal auch überschmückte, schöne Kelterhäuser bauen.